

DÜNYA BANKASI VE EĞİTİM BANKAMIZ

Prof. Dr. Ziya BURSALIOĞLU

Dünya Bankası uzmanlarının Türk Eğitim ve Yetiştirme Sistemi İncelemesi sonucunda yazdıkları raporun basımımızda çıkan özetlerinin yazara ilk anımsattığı örnek, 1970'den hemen sonra İngiltere'den ithal edilen uzmanların sonuçsuz kalan çalışması ve raporu olmuştur. Kimse- nin kendi yerinde peygamber olamayacağı genellemesinden kaynaklanan bu tutum günümüze kadar süregelen Tanzimat zihniyetinin, eğitimimize de arasına yansıyan bir uzantısıdır. Topluca bakıldığında değerli bir çalışma olarak nitelendirilebilecek raporun, planlı döneme girdiğimiz 1962 yılından beri yapılan Milli Eğitim Şûraları, kalkınma planları ve programları, eğitim alanındaki doktora, doçentlik ve profesörlük araş- tırma tezleri, bilimsel sempozyumlar ve seminerler, basımımızda çıkan eğitime ilişkin makalelerde yer alan değerlendirmeler ve önerilere karşın, raporun kapsamının yeniliği, yazarlarının yabancı oluşuyla kalmaktadır.

Basımımızda çıkan özetlerden anlaşıldığına göre, raporun birinci bölümü eğitim ve yetiştirme sistemimize bir kuşbakışı, ikincisi siste- min maliyet ve finansmanı, üçüncü de genel ve yüksek öğretimi içermek- tedir. Mesleki ve teknik eğitim ile, yaygın eğitim raporun dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer almaktadır. Gene bu özetlerden eğitim siste- mimizin azalan mâli kaynakları ve düşmekte olan verimi bakımından, çift boyutlu bir *kriz* ile karşı karşıya bulunduğu belirtilmektedir. Çünkü eğitimimizde sayıyı artırmak hedefi, niteliği sürdürme amacını gölgele- miş bulunmaktadır. Bu krizi karşılayabilmek için ivedilikle, bütçedeki eğitimin oranını artırmak, mevcut kaynaklardan yararlanma düzeyini yükseltmek ve özel sektörden ek kaynaklar sağlamak gerekmektedir.

Varılan bu sonuçlar ışığında öngörülen yeni strateji, öğrenci nite- liğini yükseltmek ve sistemin seçiciliğini yaygınlaştırmak gibi iki temel politika getirmektedir. Bunların uygulanabilmesi için de; mevcut kaynaklardan daha iyi yararlanma, verimi artırma yoluyla tasarruf sağlama, genel bütçede eğitimin yatırım payını artırma ve bütçe dışı kaynaklar aramak gibi öneriler yapıldığı anlaşılmaktadır. Birinci poli- tikanın izlenmesinde ilk önceliğin mesleki ve teknik eğitime, ikinci-

sinin de ilk ve orta öğretime verildiği görülmektedir. İkinci politika ise öncelikler, ortaöğretimin yaygınlaştırılması ile, teknisyenlik ve mühendislik eğitimi üzerinde sıralanmaktadır. Yukarıdakilere ek olarak getirilmesi istenen iki yenilik, planlama ve araştırma ile, işletme ve yerinden yönetim üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Eğitim sistemimizin içinde bulunduğu mâli krizin önemini daha iyi kavrayabilmek için, eğitim bütçesinin genel bütçeden aldığı paylara, daha geniş bir zaman kesiti içinde bakmak gerekir. 1950-1970 arasında % 11 den aşağı düşmeyen ve ayrıca 1965'de % 15,13'e kadar yükselen; gene 1971-1980 arasında % 10'dan aşağı düşmeyen ve ayrıca 1974'de % 15.45'e kadar yükselen bu pay, gençlik ve spor giderlerinin de yüklenmesine rağmen, son üç yıl içinde % 9'u bulmamıştır. Halbuki, son on yıl içinde millî savunma bütçesine genel bütçeden ayrılan en yüksek pay % 22 iken bile, millî eğitim bütçesine % 14 pay verildiği görülmektedir. Diğer yandan 1963-1973 arasında % 8-12 arasında gezinen eğitim yatırımları, son on yıl içinde sürekli olarak düşmüş ve son beş yıl içinde % 5'i bulmamıştır. Bütçe kanununun % 10, DPT'nin % 8 KDV nin % 12 kesintileri ile, daha enflasyona sıra gelmeden, kaynaklarda geriye doğru kayma görülmektedir. Dünya Bankası uzmanlarının kriz olarak nitelediği, eğitim politikamızdaki bu sürekli ihmalin, eğitim yöneticilerimizin iyi niyet ve çabalarıyla karşılanabilmesi olanaklı değildir. Eğitimde gerçekleşen bazı plan hedeflerine rağmen, temel vatandaşlık eğitimi veren ilköğretim süremizin hâlâ çok geri kalmış bir kaç ülke düzeyinde olması, başka nasıl açıklanabilir?

Uzmanların, krizin ikinci boyutu olarak tanımladıkları, eğitim sistemimizdeki verim düşüklüğünün, nitelik yerine niceliğin seçilmesiyle yorumu da kuşkusuz yeterli değildir. Bunun kadar önemli olan diğer bir neden, bir alt sistemin görevleri ve yüklerinden bir kısmının bir üst sisteme aktarılmasıdır. Örneğin, bir düzeyde öğretilmesi ve bitirilmesi gereken bazı derslerin bir üst düzeye aktarılması, ikinci düzeydeki mesleki disiplinlerin program kapsamı aleyhine olmaktadır. Aktarılanlara yer açabilmek için, ders sayıları ve saatlerinin azaltılması ise, herhalde niteliğe olumlu etki yapacak bir önlem değildir. Öğretim programları düzenlemenin, eğitimde en kolay tecavüz edilir bir dal olarak görülmesi, bu aktarmamın yeğlenmesi kadar, öğrenci niteliğinin düşmesine de yol açmaktadır. Bununla beraber, öğrenci niteliğini yükseltmek politikasında birinci öncelik verilen mesleki ve teknik eğitim için, Dünya Bankası uzmanları hem sanayi hem de yüksek öğretime dönük programların bağdaşmaz olduğunu, bu iki amaçtan birinin diğerinin kapsamını en-

gellediğini ileri sürmekte, tek ve üç yıl süreli bir programı katı bulmakta ve fırsat eşitliğinin sağlanması için ayrı bir program önermektedirler. Böylece, yedi yıl sonra Onuncu Millî Eğitim Şûrası'nda kabul edilip de, üst düzeydeki yetkililere anlatılmadığı için; anlatıldıysa bile, temel eğitim ve ortaöğretimi yenileştirmenin, yükseköğretimi yenileştirmeden daha zor görüldüğü için uygulanamayan mesleki ve teknik okul modeli (MTO), bu defa da yabancı uzmanlar tarafından önerilmekte ve savunulmaktadır. Fakat bu gecikme, temel eğitimin güdük kalmasına; ortaöğretimde ise, yükseköğretimde gerçekleştirilen amaç birliği ve yapı bütünlüğünün sağlanamamasına neden olmuştur. İkinci öncelik verilen ilk ve ortaöğretimde ise, öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içinde daha iyi yetiştirilmeleri, ders kitapları ve araçlarının geliştirilmesi, sınav sisteminin yenilenmesi gibi klasikleşmiş öneriler yer almaktadır.

Yeni stratejinin öngördüğü, eğitim sisteminde seçiciliğin yaygınlaştırılma politikasında birinci önceliği, ortaöğretimde okullaşma oranının Beşinci BYKP'da hedeflenen % 75'e çıkarılması; ikincisini de, hem iş arayanların, hem de işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak için, teknisyenlik ve mühendislik eğitiminde seçiciliğin artırılması oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme aşamasında olan bir ülkenin bu tür insan kaynaklarını geliştirebilmesi için, önce zorunlu ve temel eğitim süresini artırmakla başlaması gerekir.

Yaklaşık on yıllık bir geçmişi olan meslek yüksek okullarının ise, henüz teknisyen eğitimi verebilecek donatıma ve kadroya kavuşmadığı bilinmektedir. Mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi, bütün hükümet programlarında yer almış, fakat ancak bir temenni olarak kalmıştır. Kısa bir süre önce çıkarılan Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu'nun araştırma ve geliştirme süreçlerine dayalı bir uygulama ile, olumlu sonuçlar vermesi beklenmektedir.

İlköğretim ve ortaöğretime oranla, Dünya Bankası uzmanlarının yükseköğretimdeki sorunlara daha müşfik yaklaştığı görülmektedir. Toplam öğrenci sayısını, öğretim üyesi değil de öğretim elemanı sayısına bölerek, öğrenci-öğretici oranlarını düşük göstermesi, bu yaklaşımlardan sadece biridir.

Raporda belirtilen bütçe dışı kaynaklar arasında, öğrenci harçları ve kredi faizlerinin artırılması önerisi, Dünya Bankası uzmanlarının bu konuda, kamu yerine kişi kaynaklarını yeğlediği izlenimini uyandırmaktadır. Yoksa, her türlü vergiye alışan toplumumuzda, salt eğitim giderlerine özgü bir vergi, hiç de yadırganacak bir kaynak değildir. Öğrenci harçları ve kredilerine gelinceye kadar, 1961 yılında çıkan 222

sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 76. maddesinde öngörülen, her yıl Devlet gelirlerinin % 2'sinden az olmamak üzere Devlet bütçesinden ilköğretime yapılması öngörülen yardımın yerine getirilmesine, gene aynı kanun hükmünden olup da bir süre sonra kaldırılan, belediye bütçelerinden de ilköğretime yardım olanaklarının aranmasına öncelik verilmelidir.

Aynı uzmanların sınıf mevcutlarını artırmak yoluyla tasarruf sağlamak önerisi de, önerdikleri stratejinin iki temel boyutundan biri olan öğrenci niteliğini yükseltmek politikasına ters düşmektedir. Böyle bir seçim, öğretici ihtiyacını karşılamak için ders sayıları ve saatlerini azaltmak gibi, yapay önlemler kadar sakıncalı sonuçlar verecektir.

Başınıımızda çıkan özetlerden, Dünya Bankası uzmanlarının, bugünkü eğitim sistemimiz ile, ekonominin ve sanayinin gereksindiği beyingücü ve insangücünü yetiştirmenin olanaksız olduğu kamsına vardıkları anlaşılıyor. Bu kadarı bile, sorunu basite indirmektir, çünkü *egitim devletin varlığını sürdüren temel süreçlerden biridir*. Ancak bazılarımızın bunun bilincinden uzakta olduğu görülmektedir.

NOT: Bu makale 1987 yılı ortalarında yazılmıştır.